

A TISZÁNTÚLI

ÖNTÖZŐGAZDÁLKODÁS KILÁTÁSAI

VALAMELY ORSZÁG egész mezőgazdasági területének öntözése általában lehetetlen, mert ennyi víz sehol sem áll rendelkezésre. Még Egyiptom és Japán földrajzi területének is csak kisebb hányada látható el öntözővízzel. Az európai országok közül legerősebben fejlettek Olasz-, Francia- és Spanyolország öntözőkultúrái, ahol a mezőgazdasági területnek ezidőszerint mintegy 7, — 4 és $\frac{2}{3}$ — illetve 3.6 százaléka áll öntözés alatt.

Hazánkban a távoli jövő lehetőségei ennél jelentősen kedvezőbbek, mert Nagy- és Kis-Alföldünk területének nagyobb részére a takarékosan használandó öntözővíz a Duna- és Tisza-folyók vízrendszeréből többkevesebb technikai és pénzügyi nehézség legyőzése árán megszerezhető lenne. Ezenkívül is számos kisebb-nagyobb kiterjedésű sík- és dombvidék található mai határú hazánkban, ahol az öntözésnek meglesz a lehetősége és célszerűsége. A rézben kiegészült, pillanatnyi csonkaországban 5—6 millió kat. holdnyi terület öntözővízellátása az az ideális, nagyobbrészen a távolabbi jövőben fekvő lehetőség, melyet végső célkitűzésként szem előtt tarthatunk. Ennek a lehetőségnek megközelítése, ha mindjárt nem tartozik is az utópiák sorába, sőt ellenkezőleg, egyelőre még a jövő zenéje. A realitás, mellyel ma számolhatunk és számolnunk kell, a tiszántúli, trianoni terület meg-

közéltől 250—300.000 holdjának vízellátására hivatott művek kiépítése és az ezeket hasznosító öntözőgazdaságok mielőbbi, fokozatos megszervezése és üzembe helyezése. Amennyiben azonban tényleg 300.000 hold vízellátására rendezkednénk be, — tekintve az öntözésben célszerű és szükséges váltógazdaságot — ez annyit jelentene, hogy a tiszántúli öntözőgazdálkodás végeredményben csaknem kétszerannyi területet érdekel majd közvetlenül a művek teljes kihasználása esetén.

Magától értetődik, hogy az öntözőgazdálkodás nemzetgazdasági, népjóléti és szociális kihatásai nem csupán a valóban öntözött birtokokon és környezetükben fognak megnyilvánulni, hanem előreláthatólag sokkal szélesebb körben hatnak jótékonyan a népesség életkörülményeire. Tekintve, hogy a tervezet úgyszólván az egész tiszántúli országrészt érinti, az öntözőgazdálkodás folytán ennek a föld- és néprajzilag összetartozó vidéknek élete, gazdasági és szociális helyzete a legóvatosabb feltételezések szerint is gyökeresen át fog alakulni. Kétségtelen az is, hogy a tiszántúli, eredményes öntözőgazdálkodás hatásai nem igazodnak majd pontosan a Tisza határvonalához, hanem az egész magyar közgazdasági életet és egyúttal az egész ország társadalmi életét is előnyösen átalakíthatják. Mindazonáltal az öntözőgazdálkodás várható eredményeinek vizsgálatánál egyelőre csupán a tiszántúli vidék gazdasági és szociális szempontból tökéletesnek feltételezett egységét vesszük tekintetbe.

A trianoni Magyarországon teljes kiterjedésükben Tiszántúl csupán Arad-Csanád-Torontál megye megmaradt részei, továbbá Bihar, Békés Szatmár és Ugocsa megyék fekszenek. A többi tiszántúli megye területe átnyúlik a Duna—Tisza közére, illetve az Északi-Dombvidékre. Az Alföld 7,320.000 kat. hold területéből kereken 4,140.000 kat. hold esik a Tiszántúlra, az 1930. évben összeírt egész népességből pedig 1,893.300 lélek, tehát mintegy 39% lakik a Tisza balpartján. A népsűrűség törvényhatóságoként elég széles határok között változó (54.2 és 122.6 l/km²) és átlaga 79.4 lélek volt négyzetkilóméterenként. A népesség szaporasága is meglehetősen változatos, mert a Tiszántúl északi sarkában igen kedvező, — az 1920—1930. évek közötti évtizedekben 20% körül volt — viszont a városoktól eltekintve a déli részekben, Arad-Csanádban, Békésben az előbbinek felét sem érte el. A természetes szaporulatnak jelentékeny hányada — csaknem 38 százaléka elvándorolt szülőhelyéről és az ország más vidékein kereste boldogulását. A két népszámlálás közötti tíz év kb. 237.000 főnyi szaporulatából megközelítőleg 90.000 ember származott el Tiszántúlról. A csökkenő népszaporodási tendenciát is tekintetbe véve, napjainkban ezen a területen kereken 2 millió léleknyi népességgel számolhatunk.

Az 1930. évi népszámlálás 516.392 tizenkét éven aluli gyermeket és 60.620 mindkét nembeli tizenkét—tizennégy év közötti serdülőt mutatott ki, tehát az ifjúság arányszáma valamivel a 30% fölött van, ami eléggé egészséges aránynak mondható, tekintve, hogy az országos átlag lényegesen rosszabb: 25%-on alul marad. Tiszántúl népe mintegy 400.000 vérségileg és háztartásilag közvetlenül összetartozó családra oszlik. (Gyakori eset, hogy 3 nemzedék él együtt.)

A Tiszántúl 4,140.000 holdnyi, földrajzi területéből egy lélekre napjainkban átlag 2-07 kat. hold, egy-egy vérségileg összetartozó családra pedig megközelítőleg 10 hold vegyes használatú és minőségű földterület esik. Ez az elméleti érvényű földrészesedés tehát jóval kedvezőbb az országosnál, mert az egész trianoni ország területéből csupán 1-77 kat. hold jutott egy lélekre (a pillanatnyi országhatárok között 2-06 hold). A kedvezőbb arány azonban csak látszat, mert a Tiszántúl az ország legkevésbé iparosodott vidéke, ahol a népesség túlnyomó többsége él a földművelésből, ugyanis az östermelők aránya mintegy 62% a trianoni országcsonton 1930. évi 51.9%-os arányával szemben. Ennélfogva, ha csupán az östermelőknek a mezőgazdasági területből való részesedését tekintjük, úgy a Tiszántúl ezidőszert 3.06 kat. hold jut egy lélekre a trianoni 2.82, illetve a mai határok közötti Magyarország 2.73 holdnyi, átlagos ellátottságával szemben.

A Tiszántúl földrajzi területe művelési ágak szerint, illetve földhasználat szerint következőképp oszlik meg :

		Ezidőszerinti orsz. átlag	
Szántóföld	3.016'895 kat. hold	72'9 %	50'6 %
Kert	45'868 * *	1'11 %	1'40 %
Szőlő	33'643 * *	0'81 %	1'44 %
Rét	170'311 * *	4'11 %	9'25 %
Legelő	530'907 * *	12'82 %	10'87 %
Mezőgazd. terület	3,797'624 kat. hold	91'75 %	73'56 %
Erdő	106'764 * *	2'58 %	erdő, ná-
Nádas	5'562 * *	0'13 %	das és
			egyéb
Földadó alá nem eső terület	230'050 * *	5'54 %	26'44 %
Mindössze	4,140'000 kat. hold	100'00 %	100'00 %

Tiszántúl a mezőgazdasági és művelt terület aránya tehát jelentősen nagyobb, mint az ország más vidékein, ami elméletileg annyit jelentene, hogy itt a lakosság is kedvezőbb anyagi helyzetben van, mint az ország egyéb részein. Ez azonban nem így van, mert köztudomású, hogy a Tiszántúl mezőgazdasága különböző okokból alacsonyabb szintű és általában gyöngébb eredményű, mint a kedvezőbb éghajlati és talajviszonyokkal megáldott vidékéké.

Végeredményben kétségtelen, hogy a Tiszántúl sok szempontból a trianoni csonkaország legszegényebb, legelhanyagoltabb, helyenként gyakran valósággal ínséges tájai közé tartozott. Igazolja ezt a megállapítást elsősorban a szántóföldi termelés évtizedes átlaghozama, mely a kalászosoknál 5—15%-kal alacsonyabb az országos átlagnál, de még nagyobb a különbség a kapásoknál és szalastakarmányoknál, valamint a rétek és legelők fűhozamánál. A lényeges hiány azonban nem a szemtermésben van, mert annak mennyisége megfelel, sőt némileg felette is van a szántóföld területarányának, hanem elsősorban a takarmánynövényekben. A takarmányhiánynak következménye azután a tiszántúli állatállomány feltűnően alacsony létszáma, valamint az állathasznosítás szűkös eredménye. Az 1934—1937 évi, tavaszi állatösszeírások adataiból megállapítható, hogy amíg országos átlagban egy négyzetkilométer területre 27 számos állat esett, — a Dunántúl 32-1 — az Alföldön pedig csak 23.9. Az 1000 lélekre eső állati élősúly a Dunántúl legtöbb megyéjében 2500 métermázsán felül van, a tiszántúli megyékben ez a hányados kivétel nélkül 1000—2000 q között mozog. Természetes, hogy az állatállomány haszonhozama is ennek megfelelőleg alacsony, sőt, tekintve a tiszántúli állatállomány viszonylagos silányságát és gyöngé takarmányozását, a létszámhoz viszonyítva aránytalanul kisebb is.

Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a Tiszántúl gazdasági színvonalja és ennek következtében a nép jóléti viszonyai még a hazai átlagos helyzetet tekintve is elég szomorúak. Már pedig ez a vidék, amint már említettük, — a népszaporodás szempontjából a legegészségesebbek közé tartozik, miért is a mai és főleg a jövő nemzedékek megélhetését és boldogulását csak a mezőgazdasági, jelentős többtermelés útján biztosíthatjuk. A magasabb terméshozamokat és az intenzívebb gazdálkodást biztosító többtermelésnek azonban elsősorban az Alföld csapadékszegényége volt eddig legyőzhetetlen akadálya, amin csak mesterséges csapadékpótlással segíthetünk. Éppen ezért már régen felvetődött a tiszántúli öntözőgazdálkodás bevezetésének gondolata, amely ma már a megvalósulás állapotába jutott.

A Tiszántúl összes felhasználható mezőgazdasági termésmennyiségének évtizedes átlaga a rétek és legelők fűvét, továbbá szalmát, ke rőt és levelet is beleértve 95—100 millió métermázsára számítható, — tehát holdanként 25—26 métermázsára. Ennek a mennyiségnek bruttó tápértéke kb. 2 és ½ millió q em. fehérjére és 26 millió métermázsa keményítőértékre becsl-

hető. Ez utóbbi számok azonban magukban véve még nem sokat mondanak, mert a terményeket a legkülönbözőbb célokra fordítják, sőt jelentős részben táplálékként, vagy ipari célokra fel sem használhatók, amennyiben vetőmag, alom, trágya stb. alakjában visszakerülnek a termőtalajba. A fennmaradó nagyobb részről sem tudhatjuk pontosan, hogy mennyi kerül belőle a termelők közvetlen fogyasztására, mennyi a belső piacokra, vagy kivitelre. Legfeljebb a kenyérmagvakról állapíthatjuk meg, hogy abból a népesség ellátásán felül jelentékeny fölösleg marad. Az évtizedes átlagú 9.8 millió métermázsa búza- és rozstermésből a termelők és a helyi piacok fogyasztásán kívül még 3.5—4.0 millió q megmarad, amelyből a vetőmag mennyiségének levonása után hozzávetőleg 2.5—3.0 millió métermázsa értékesíthető az ország más területein és a külföldön. Ez a látszólagos felesleg azonban nem magyarázható arra, mintha a Tiszántúl az ország egyik legdúsabb éléskamrája lenne, mert a tiszavidéki búzafölösleg nagyon relatív valami.

Köztudomású, hogy a föld terményeinek túlnyomó része, így bruttó mennyiségben a szántóföld terményeinek is legalább 50—55 százaléka, az állatok takarmányozására szolgál. A takarmányozás rég megállapított szabványai szerint a hazai összetételű, vegyes haszonállatállomány minden 1000 kg élősúlyára évenként legalább 40—42 q keményítőértékű és 5.5 q emészthető fehérjetartalmú takarmányt kell számitanunk.

A Tiszántúl haszonállatállománya (az aprójószágot is beleértve) az utolsó évek tavaszi állatösszeírásaiból számítva 3 és $\frac{1}{4}$ millió, ellenben az 1935. évi általános agrárstatisztika adataiból következtetve kerek 4-0 millió q élősúlyt képviselt. Ez utóbbi nagyságú állomány eltartására a Tiszántúl évtizedes átlagú takarmánytermése, még ha az maradéknélkül a leggazdaságosabban felhasználnánk is, abszolút elégtelen lenne, de a rendelkezésre álló takarmánytáp az állatösszeírások adataiból levezethető, kisebb állományélősúlyra is csak nagyon szűkösen elegendő. Ez a relatív takarmányhiány, illetve az abból származó gyöngye állattartás a tiszántúli mezőgazdaság sorsára döntő jelentőségű. Az eredményes és haszonnal járó mezőgazdálkodásnak ugyanis alapfeltétele a nagy és jó állatállomány, mert a nélkül nincs elegendő trágya és igaerő, másrészt pedig hiányoznak a megfelelő néptáplálkozáshoz szükséges értékesebb és kívánatosabb élelmiszerek. Bőséges erő- és szalastakarmány híján nincs elegendő tej és tejtermék és nincs kellő állathizlalási lehetőség. Amikor tehát a termelés eredményességét növelni akarjuk, valamennyi gazdasági, s szociális szempontból a hangsúlyt a takarmányok bőségebb termelésére és az állattenyésztés fejlesztésére kell helyeznünk. A többi gazdasági célkitűzések többé-kevésbé mellérendeltek, ami azonban nem jelenti azt, hogy el is hanyagolhatók.

A legelső kérdés, mely az öntözőgazdálkodás hasznát illetőleg itt önként felmerül, hogy vajjon ilyen nagy kiterjedésű országrész, a 4,140.000 hold terjedelmű Tiszántúl termelési eredményének és népjólétének jelentős megjavítására elegendő lesz-e a tervbevett 300.000 holdnak öntözése? Az arány ugyanis gyengének látszik, mert az öntözéssel intenzíven művelendő terület aránya az egész Tiszántúlhoz viszonyítva csak 7.5% körül lesz. Még ha alternatív öntözést veszünk is tekintetbe, — természetesen az öntözésre berendezett birtokoknak a vetésforgók szerint nem minden területe lesz minden évben öntözve, — az öntözőgazdálkodásban közvetlenül érdekelt birtokterület aránya akkor is csupán 12—15%-ra emelkedik. Mindazonáltal ennek a tényleg öntözött 300.000 holdnak művelésétől az egész tiszántúli élet sorsát befolyásoló, hatalmas többtermelési eredmények várhatók. Hogy ezt a feltevésünket szemléltetőleg bizonyítsuk, vegyünk fel egy meglehetősen önkényességgel választott példát.

Tegyük fel, hogy a tiszántúli öntözőművek tökéletes kihasználása idején a valóságosan öntözött területet terményfeleség és eredmény szerint következőképpen hasznosítjuk:

Terület	Többllettermelés a mai használatához viszonyítva	Br. mennyiség 1.000	E. fe- hérje métermázsa	Ke- mé- nyítő	Ter- melői érték P 1'000
80.000 k. holdon	15 q szemestengeri és	1'200	94'8	953'6	19'200
	15 q tengeriszár	1'200	15'0	315'6	1'800
20.000 »	átl. 10 q köles, árpa vagy egyéb szemestakarmány...	200	18'0	144'6	3'400
	15 q szalma.....	300	1'5	51'0	450
15.000 »	10 q rizs	150	16'5	105'0	7'500
	20 q rizsszalma	300	1'5	48'0	300
70.000 »	35 q lucernaszéna, vöröshere, füveshere vagy müréti széna	2'450	245'0	784'0	14'700
5.000 »	Burgonya 50 q többlet	250	1'5	54'25	1'375
5.000 »	Takarmány- vagy cukorrépa 100 q többlet holdanként	500	1'5	40'0	800
	Leveles répafej és levél.....	200	2'2	12'0	320
25.000 »	Gyümölcs- és főzelékféle 40 q többlet	1'000	6'0	50'0	15'000
Másodtermények a nem öntözött kalászosok után :					
50.000 k. holdon	holdanként 15 q szem. ten- geri, köles stb.....	750	52'5	562'5	13'500
	Ezek szalmája, kóroja, szára 20 q holdanként	1'000	10'0	200'0	1'500
20.000 »	Csalamádé 200 q/hold	4'000	12'0	280'0	4'000
10.000 »	Egyéb termény	500	10'0	80'0	5'000
300.000 k. holdon	mindössze :	14'000	488'0	680'55	88'845

A nagy biztonsággal, túlszerűen feltételezésekkel felvett példa szerint tehát, amíg a tiszántúli átlagtermés mennyiségét csupán 14—15%-kal növeljük, addig a termés évtizedes átlagú forgalmi értéke,— a Tiszántúl mindent beleértve mintegy 380 millió pengő,— csaknem 23.5 százalékkal emelkednék. A továbbiakban tisztán a célszerű felhasználástól és értékesítés-től függ, hogy ez a minimális érték-többlet milyen arányban emeli a tiszántúli nép jólétét. Mondanunk sem kellene különben, hogy az öntözőgazdálkodás termelési irányait nem lehet így pontosan részletesen előre kitűzni, mégis kétségtelen, hogy a főtörekvés csak az állattenyésztés szintjének emelése és hasznának minél nagyobb mértékig való növelése lehet, ami viszont csupán bőséges takarmánytermelés révén történhetik.

A fenti példában foglalt takarmánytermelés maximális eredménye különben mintegy 2-8 millió q keményítőértéket képvisel, kereken 410.000 q fehérjetartalommal, tehát a takarmányozási szabványok szerint 650—700.000 q élősúlyú, újabb állatállomány ellátására lenne elegendő, — illetve, ha a fehérjeszükségletet tekintjük — ami annál is inkább indokolt, mert hazai állattartásunk éppen erős fehérjehiánnyal küzd — csaknem 1/2 millió q élősúlyú, vegyes állatállomány számára. Ez utóbbi élősúly kereken 150.000 számosállat-többletnek felelne meg. Az egész Tiszántúl állományát ezek szerint vagy 25 százalékkal lehetne szám szerint növelnünk, vagy — ami lényegileg ugyanaz — a bőségesebb takarmányozás folytán a tiszántúli állattenyésztés termékeinek mennyisége és haszna majdnem egynegyedrésszel emelkednék. Tekintve, hogy országos állatállományunk szolgáltatása évtizedes átlagban élelmiszerek és egyéb nyersanyagok formájában élősúlymétermázsként 154 kg, a tiszántúli jövedő állatállománynál is legalább 1.5 q-s hozammal számolhatunk, aminek eredményeképp összesen kb. 1.15 millió q állati származású, értékes nyersanyag-többlet várható. Minthogy pedig ez utóbbinak túlnyomó része emberi táplálékként szolgáló, elsőrendű élelmiszer, hús, zsiradék, tej és tojás, — a mai népességre juttatható, állati származású élelmicikk-fejadag megközelítőleg 50 kilogrammal növekednék évenként; ez a mostani rossz eloszlású, országosan 190 kilogrammra számítható tápszerezfejadagnak jó negyedrésze. Úgy is mondhatnék, hogy a felnevelhető állomány-többlet legalább félmillió léleknek tűrhető hús-, zsiradék-, tej-

stb. ellátását biztosíthatná. A várható 1.15 millió q állati termék értéke, ha a mai megoszlási arányokat és az utolsó évtized termelői árának átlagát feltételezzük, megközelítőleg 50 millió pengőre tehető.

A megnagyobbodott állatállomálynak természetesen megbecsülhetetlen fontosságú további haszna az intenzív öntözőgazdálkodáshoz nélkülözhetetlen, bőséges trágyaszolgáltatás. Egy 750.000 q élőszűlyű, vegyes állatállomány mintegy 11—12 millió q érett istállótrágyát szolgáltat, ami többletként nagyjából elegendő lenne 300.000 hold intenzíven művelt terület ellátására. Természetesen csak azon esetben, ha a termőtalaj különben is kiválóan jóerőben van, mert az öntözéses többtermelés általában a bőséges istállótrágyázáson felül még jelentékeny mennyiségű műtrágyát is igényel. Magától értetődik ugyanis, hogy a kétszeres, vagy többszörös termésnél a termőtalajból elvont és visszapotolandó tápanyag is megfelelően több lesz.

A többtermelés haszna és célszerűsége természetszerűleg az értékesítés lehetőségein és módjain is múlik. Erre vonatkozólag fel kell állítanunk azon követelményt, hogy a nyereendő élelmiszertöbblet túlnyomó részének elsősorban a tisztántúli termelő népesség fogyatékos, sokszor szinte nyomorúságos ellátását kell feljavítania. Éppen ezért a terméstöbbletnek csak kisebb része kerülhet piacra, illetve exportra. Hogy pedig a többtermelés révén a néptömegek ellátása és jóléti helyzete megjavítható legyen, okvetlenül szükséges, hogy a fölös termékeket a termelők, kisbirtokosok és munkások saját munkatöbbletük árán meg is szerezhessék. Ennek a szociális követelményeknek teljesítése talán még az öntözőgazdálkodás eredményes megszervezésénél is nehezebb, mert gondoskodnunk kell a termelendő javak igazságosabb felosztásáról. Korántsem közömbös ugyanis, hogy a többtermelés milyen terményfélésekből és kinek javára történik, mert bár az öntözőgazdálkodás minden esetben több munkát és munkabért igényel, a munka- és költség-többlet igen széles határok között változhat.

Az intenzív öntözőgazdálkodás munkatöbblete elsősorban a kapás-növényeknél, a rizstermelésben, a gyümölcs- és zöldségekteresztben és a belterjes állattenyésztésben jelentkezik hatalmas mértékben, míg a szalastakarmány termesztésében kevésbé. Hogy ezt a munkatöbbletet jellemezzük, meg kell említenünk, hogy hazánkban a 100 holdnál nagyobb, jobb-művelésű birtokokon ezidőszert a tényleg felhasznált munkamennyiség 100 kat. hold szántóra fogatos- és kézi napszámban együttesen átlag 2700 vegyes munkanap.¹ Ez azonban a hazai, általában külterjes, illetve közép-terjes, szántóföldi és réti művelésre érvényes és természetesen a terményfélések szerint nagy mértékben változó. Legkevesebb a munka a lucernánál és egyéb szalastakarmányféléknél, továbbá a kalászosoknál és lényegesen több a kapásoknál. Az intenzív kerti- és szőlőművelésben viszont a munkaszükséglet öntözés nélkül is aránytalanul nagy.

Az öntözőgazdálkodás munkatöbblete több részből tevődik össze. Ide számítandók a birtok öntözésére szolgáló berendezés föld- és egyéb napszámos-munkái, majd az öntözés előkészítéséhez szükséges talajegyenető és kiképző munkák, végül az öntözővíz használatával kapcsolatos munkák és a termés ápolási, aratási és betakarítási többletmunkája.

Az öntözés igényelte munkatöbblet tehát már az egyszerű növénytermelő gazdálkodásban is tekintélyes nagyságú. Abszolút mértékének és relatív értékének megállapítására a következő adatokból indulhatunk ki: A berendező munkálatok holdanként normális viszonyok között 80—150 pengő költséget jelentenek, amiből mintegy 40—70 pengő számítható föld- és egyéb napszámos munkára. Tekintve azonban, hogy a létesítmények nem örökéletűek és idővel megújítandók, vagy kijavítandók, költségüket 15—20 évre elosztva, állandónak vehetjük. A talajnak

¹ A gazdaság-üzemeltetési adatok szerint kül- és közép-terjes gazdaságokban 100 kat. hold szántóföld megműveléséhez 400—2000 fogatos és 2100—4200 kézi-napszám, tehát együttesen 2500—6200 vegyes munkanap szükséges.

öntözésre való előkészítése, a csatornák jókarban tartása és tisztítása, talajegyengetés, vagy bakhátak húzása és bajuszok kiképzése holdanként — évenként legalább 4—5 férfinapszámot igényel évenként. Az öntözővíz elosztása és használata évenként legalább három-négyszer 100 mm csapadéknak megfelelő nedvesítést feltételezve, ugyanannyi munkaszükségletet jelent. A terméstöbblet ápolása és betakarítása viszont az egyes termények szerint nagyon különböző lehet. Így például a répaféléknél csupán a kiszedés, szekérre rakás, prizmázás és vermelés 16—25 vegyes kézi napszámot jelent, aminek bére 30—60 pengő.¹ Csupán 50%-kal nagyobb termést feltételezve, a munkabéreköltség legalább harmadrésszel, tehát holdanként 10—20 pengővel emelkednék. A tengerinél aránylag kisebb az ápolási és betakarítási munkabér, de az előrelátható többlet itt is 6—10 pengőt tehet ki. A burgonyaszedés és betakarítás munkája ismét nagy. Aszerint, hogy kapa, eke vagy gép után történik a kiszedés, a munkaszükséglet ma a válogatást, behordást és prizmázást is beleértve holdanként legkevesebb 15—20 kézinapszámot s azonkívül fuvart, — illetve 10—15 kézi napszámot és 3—5 fogatos munkanapot tesz ki — 30—50 pengő között változó béreköltséggel. Az öntözőgazdálkodásban várható százsázalékos terméstöbblet, — az ápolási munkáktól eltekintve — itt is legalább 50—60%-nyi munka- és költségtöbbletet von maga után. A szalastakarmányok termelésénél (rétművelésnél is) a terméstöbbletnek megfelelő kaszási, forgatási, gyűjtési és kazalrakó munkatöbblet várható. Egy kaszálásnál ezen munkák 5—7 férfi és női napszámot, azonkívül fuvart igényelnek. Ma a tiszántúli réteket többnyire csak egyszer, a herét 2—3-szor, a lucernát 3-szor és csak egész kivételesen kaszálják négyszer. Az öntözőgazdálkodásban mindenkor négy kaszálásnál legalább 60—80%-nyi munkatöbblet, illetve legkevesebb 20—30 pengő munkabértöbblet várható. Végül a rizstermesztés munkabéreköltsége normális viszonyaink között 260—300 pengő holdanként, ami például a búza termelési költségével szemben 200—250 pengő többletet jelent. 15.000 hold rizsvetés területén kereken 3-0—3-5 millió pengőt. Ügyszólván teljes egészében többletmunkát igényel az eddigi műveléssel szemben 80—100.000 hold ugyanazon évben produkált másodterménye — holdanként legalább 60—100 pengő munkabérkiadással.

Ha mindezeket összegezzük, — a példában felsorolt terményeknek a feltételezett arányban leendő termesztése esetén az öntözendő birtokok területegységére átlagban kb. 25—30 kézi és fogatos munkanap-többlet, illetve ennek megfelelő munkabéreköltség-többlet esnék. Az egész 300.000 hold öntözött területen az előrelátható minimális munkatöbblet bérértéke tehát évenként 18—20 millió pengőre rúgna.

A valószínű munkaszükséglet- és munkabértöbblet azonban előreláthatólag lényegesen nagyobb lesz. Kétségtelen ugyanis, hogy a szükségleteknek és célszerűségnek megfelelően az öntözendő terület jelentékeny hányadán — a példa szerint 25.000 holdon intenzív kertkultúra, gyümölcs- és zöldségtermelés fog kifejlődni, melynek munkaszükséglete hatalmasan nagyobb a közönséges szántóföldi terményekéhez képest. Szakszerű kert-, gyümölcs- és szőlőművelésben a munkaszükséglet holdanként 100—300 munkanapig emelkedhetik, 25.000 holdon 3—5 millió munkanapra. Ez a mai állapothoz képest túlnyomórészt többletet jelentene. Igen nagy a munkaszükséglete egyes ipari növények termelésének is. Végül minthogy az állattenyésztésnek a legmagasabb határig való fejlesztése a legfőbb eszmei célkitűzés és az előzményekben felsorolt munkaszükséglethez az intenzív állattenyésztés és állattartás munkaadárja kapcsolódik, az összes várható munkatöbblet idővel valószínűleg el fogja érni a 15—20 millió vegyes munkanapot 35—50 millió pengő mai értékkel, ami végeredményben legalább 50—70.000 családfenntartó, őstermelő munkás részére jelentene kielégítő keresetet és тұrhető egzisztenciát.

¹ A napszámok az utolsó évtized békés időszakára vonatkoznak és szándékosan alacsonyra vették. Az igaerő ellenértékét itt elhanyagoltuk, amennyiben csupán az emberi teljesítménnyel számoltunk.

Kétségtelen, hogy a megnövekedett munkaszükséglet a munkabérek alakulására is kihat majd és azokban általában erős emelkedést hoz. De a napszámberék változása a magyar mezőgazdaságban nem sorsdöntő jelentőségű, mert a mezőgazdasági munkabéreknek köztudomás szerint talán kétharmad része, vagy még annál is több, — természetben fizetett illetmény, aminek forgalmi pénzértéke a munkásra nézve legtöbbször közömbös, mert a bérként kapott terményeknek csak minimális hányadát értékesíti a piacon, a többit közvetlenül használja fel. A magyar mezőgazdasági munkás főleg kenyérmagot és állatainak takarmányt kap munkája ellenértékeképpen és így bérének nagyságára nem annyira a terményáraknak, mint inkább a termés bőségének van fontossága, melyből részt kap. Magától értetődik, hogy a részkereset az öntözőgazdaságokban a többtermésnek megfelelően magasabb lesz. Különösen áll ez a részesművelésre, ha ez az öntözőgazdálkodásokban, — amint kívánatos — megmarad. Természetes például, hogy a harmados tengeriművelésben a munkás a mai 8—16 q szemestengeri termés helyett 30—35 q-ból kap részt, keresete ennél fogva megkétszereződik, vagy meg- többszöröződik. Igaz viszont, hogy a művelés és betakarítás során kifejtendő munkája is legalább 50—100%-kal nagyobb lesz.

Végeredményben az előzőekben levezetett, kereken 90 milliós terményértéktöbblet, nemkülönben a fenti 35—50 milliós, várható munkabértöbblet a tiszántúli népesség, elsősorban a 62—70%-nyi mai őstermelő, illetve az őstermelésben munkája, vagy birtoklása révén közvetlenül érdekelt rétegek jövedelmét 20—25 százalékkal növelnék. Nyílt és igen nehezen megválaszolható kérdés azonban az, hogy a tiszántúli gazdaság számokban kifejezhető fejlesztése a népjólétet annak összes tényezőiben és vonatkozásaiban minő arányban fogja javítani? Kétségtelen ugyanis, hogy a jólét foka viszony- számokba alig foglalható és nincs lineáris összefüggésben a jövedelem nagy- ságával. Már az egyéneknél is kiszámíthatatlan, hogy bizonyos arányú jövedelemváltozás az egyén jólétét, vagy életszintjét milyen mértékben növeli, vagy rontja. Még nehezebb a jólét és életszint változásának mennyi- ségi mértékét egész néprétegre, vagy egy vidék egész társadalmi életére meg- határozni. Egy azonban bizonyos: a Tiszántúl előrelátott 20—25%-os több- értéktermelése, illetve jövedelemnövekedése a tiszántúli népesség megélhe- tését jelentősen nagyobb, érezhetőbb arányban fogja megjavítani. Érvé- nyes ez az igazság elsősorban a mai fájó hiányokra. Így például valamely egyén 100%-os és 75—80%-os élelmezési igénykielégítése közötti külön- bözet semmiesetre sem $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ jólétkülönbségnek felel meg. A társadalom többletjövedelméből pedig közcélokra az adózók nagyobb sérelme nélkül igénybe vehető (és azok jóléte számára valamely formában visszatérülő) törtrész a hasznos beruházások lehetőségét többszörösre növelheti, aminek ezen tipikus agrárvidék falu- és városfejlesztésében, a köz- és magánépít- kezésében, közlekedésében és forgalmában, higiénikus és kulturális berendez- kedésében stb. végtelen fontossága lenne. Elképzelhető az is, hogy a gazdasági jövedelemtöbblet túlnyomó része a ma ellátatlan, vagy hiánnyal küzködő őstermelő dolgozók keresetét egészíti ki izmos létalappá, másrészt a jó egzisztenciájú őstermelők nagyarányú szaporodásával az egyéb foglalkozású rétegek, elsősorban a helyi kisipar és kereskedelem több munkához és jöve- delemhez jutnak. Különben is bizonyos, hogy az öntözőgazdálkodás várható többtermelésével kapcsolatban az iparforgalom javára szolgáló termelési költségek is tetemesen megszorodnak.

Hisszük, hogy az öntözőgazdálkodás céltudatosan és helyesen vezetett, végleges kiépítése folytán, a Tiszántúl életében és sorsában hatalmas fejlődés és jelentős javulás fog beállani.

UJLAKI NAGY ÁRPÁD